

EKSTREMAL TURIZM VA UNING AHAMIYATI

Umarov Omonjon

Qo'qon universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezis yuqori xavfli sarguzasht faoliyati bilan tavsiflangan ekstremal turizm fenomenini o'rganadi. Turizm sanoatining jadal rivojlanayotgan segmenti sifatida ekstremal turizm haqiqiy va o'zgaruvchan tajribalarni izlashga qaratilgan kengroq ijtimoiy tendentsiyalarni aks ettiradi. Tadqiqot ekstremal turizmning mahalliy hamjamiyatlarga sezilarli iqtisodiy ta'sirini ta'kidlab, ish o'rinlari yaratish, infratuzilmani rivojlantirish va mahalliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishga urg'u beradi. Shu bilan birga, u barqaror amaliyotlarga e'tibor qaratishni talab qiladigan atrof-muhitning buzilishi va ortiqcha turizm kabi potentsial xavflarni ham ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: Ekstremal turizm, madaniyat.

Kirish: Tez globalashuv va texnologik taraqqiyot bilan tavsiflangan davrda turizm landshafti keskin rivojlanib, sarguzashtli sayohatchilarni qamrab oluvchi bozorlarni keltirib chiqardi. Bular orasida ekstremal turizm xavfsizlik, qulaylik va an'anaviy sayohat tajribasi chegaralarini oshiruvchi faoliyatni o'z ichiga olgan muhim va jozibali hodisa sifatida paydo bo'ldi. Turizmning bu shakli shunchaki adrenalin izlashdan iborat emas; u haqiqiylikni, shaxsiy qiyinchiliklarni va tabiat va turli madaniyatlar bilan chuqurroq aloqani kengroq izlashni qamrab oladi. Alpinizm, Rope jumping, Zip Line va Safari kabi yuqori xavfli faoliyat bilan tavsiflangan ekstremal turizm asosiy turizmning monotonligiga javob sifatida o'ziga jalb qildi. Ekstremal tajribalar tomon bu o'tish, shaxsiy o'sish va chidamlilikni qadrlaydigan madaniyatni rivojlantiruvchi, moddiy intilishlardan ko'ra tajribaga ustunlik beruvchi kengroq ijtimoiy tendentsiyalarni aks ettiradi. Hozirgi unda O'zbekistonda ham ekstremal turizmni rivojlantirish uchun ko'plab shart-sharoitlar yaratilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 2024-yilning iyun oyida bo'lib o'tgan turizmni yanada rivojlantirishga doir videoselektor yig'ilishida mamlakatda ekstremal turizmni rivojlantirish istiqbollari haqida to'xtalib o'tildi. «Umuman olganda, yoshlarning ekstremal turizmga qiziqishi yildan-yilga oshayapti. Buning uchun Bo'stonliq, Parkent va Aydarko'lda imkoniyatlar yetarli. Mo'ynoqda ham parashut bilan sakrash va havo dayvingi ekstremal turizmni rivojlantirish mumkin. Buning uchun alohida havo hududi bo'lishi kerak», – dedi davlat rahbari. Ekstremal turizmning ahamiyati shaxsiy hayajon va adrenalin izlovchilardan kelib chiqadi. Bu mahalliy iqtisodiyot, atrof-muhitni muhofaza qilish va madaniy almashinuv uchun muhim ta'sir ko'rsatadi. Ekstremal turizmning motivlari, ta'siri va axloqiy jihatlarini tahlil qilib, ushbu tezis uning zamonaviy sayohat dinamikasidagi rolini yoritishga qaratilgan. Ushbu tadqiqotga kirishar ekanmiz, biz ekstremal turizm nafaqat individual o'ziga xoslikni shakllantirayotganini, balki global turizm tendentsiyalari va tobora o'zaro bog'langan dunyoda atrof-muhitni boshqarishga qanday ta'sir qilishini aniqlaymiz.

Asosiy qism: Ekstremal turizm yuqori darajadagi jismoniy zo'riqish, xavf va sarguzashtlar bilan tavsiflangan bir qator faoliyat turlarini o'z ichiga oladi. Qoyaga ko'tarilish, suvda rafting, parashutdan sakrash kabi tadbirlar ushbu turizm turining kengligidan dalolat beradi. Ekstremal

turizmni an'anaviy sarguzasht turizmidan farqlash juda muhim, chunki ekstremal turizm ko'pincha jismoniy va psixologik barqarorlikni talab qiladigan xavf va qiyinchiliklarga urg'u berish bilan belgilanadi. Ekstremal turizm o'z-o'zini kashf qilish va shaxsiy o'sish imkoniyatlarini taqdim etadi. Notanish va talabchan muhitda o'zini sinab ko'rish chidamlilik va o'ziga ishonchni oshirishi mumkin. Ko'plab ekstremal turizm tadbirlari olis va toza muhitda bo'lib, tabiat bilan bog'lanish va uning go'zalligini bevosita his qilish uchun noyob imkoniyat yaratadi. Ekstremal faoliyat bilan shug'ullanish ko'pincha jamoaviy ish va do'stlikni o'z ichiga oladi, o'xshash odamlar bilan aloqalarni mustahkamlaydi va doimiy do'stliklarni yaratadi.

Ekstremal turizmning iqtisodiy ta'siri:

Ekstremal turizmning iqtisodiy oqibatlari, ayniqsa, ushbu bozorni kapitallashtiradigan mahalliy jamoalar uchun juda muhimdir. Sarguzashtli sayohatchilarni jalb qilish orqali mintaqalar daromadni oshirishi mumkin:

Ish o'rinlari yaratish: Ekstremal turizmga gidlar, o'qituvchilar va yordamchi xodimlarga bo'lgan talab mahalliy bandlikni rag'batlantirishi mumkin.

Infratuzilmani rivojlantirish: Ekstremal turizmning o'sishi ko'pincha infratuzilmani, jumladan, transport, turar joy va xavfsizlik vositalarini yaxshilashga olib keladi, bu esa kengroq jamiyatga foyda keltirishi mumkin.

Mahalliy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish: An'anaviy ravishda qishloq xo'jaligi yoki an'anaviy turizmga tayanadigan mintaqalar uchun ekstremal turizm iqtisodiy faoliyatni diversifikatsiya qilish va bozor o'zgarishlariga zaiflikni kamaytirish vositasini taklif qiladi. Shu bilan birga, iqtisodiy foydalarni tabiiy joylarni tijoratlashtirish va tashrif buyuruvchilarni jalb qiladigan muhitni yomonlashtirishi mumkin bo'lgan ortiqcha turizm xavfi kabi mumkin bo'lgan salbiy tomonlarga nisbatan tortish kerak.

Ekstremal turizm sarguzasht va atrof-muhitni muhofaza qilish kesishmasida ishlaydi. Bu ekologik muammolar haqida xabardorlikni oshirish va tabiatni muhofaza qilish sa'y-harakatlarini rag'batlantirishi mumkin bo'lsa-da, bu muhim xavflarni ham keltirib chiqaradi.

Barqarorlik amaliyoti: Ko'plab ekstremal turizm operatorlari atrof-muhitga ta'sirni kamaytirish uchun Leave No Trace tamoyillari va tabiatni muhofaza qiluvchi tashkilotlar bilan hamkorlik kabi ekologik toza amaliyotlarni amalga oshiradilar.

Atrof-muhitning degradatsiyasi: Aksincha, yomon boshqariladigan ekstremal turizm yashash muhitining buzilishi, ifloslanishi va yovvoyi tabiatning buzilishiga olib kelishi mumkin. Muammo sarguzashtga intilish va tabiiy resurslarni mas'uliyatli boshqarish bilan muvozanatlashdadir. Muayyan ekstremal turizm joylarining amaliy tadqiqotlari tabiatni muhofaza qilish bo'yicha muvaffaqiyatli harakatlarni va atrof-muhitning buzilishi holatlarini ta'kidlab, ushbu dinamikani ko'rsatadi.

Xulosa: Ekstremal turizm global sayohatning kengroq landshaftidagi dinamik va rivojlanayotgan sektor bo'lib, o'zining noyob sarguzashtlari, chaqiriqlari va madaniy aloqalari bilan ajralib turadi. Ushbu tezis ko'rsatganidek, ekstremal turizmning ahamiyati shunchaki adrenalin izlashdan tashqarida; u individual o'ziga xoslik, iqtisodiy rivojlanish, atrof-muhitni muhofaza qilish va madaniy almashinuv uchun chuqur ta'sirlarni o'z ichiga oladi. Odamlarni ekstremal turizmga ishtirok etishga undaydigan motivatsiyalar, adrenalin va shaxsiy o'sishga

intilishdan tortib, tabiat bilan chuqur bog'lanishgacha, zamonaviy dunyoda inson tajribasining ko'p qirrali xususiyatini ta'kidlaydi. Turizmning bu shakli nafaqat sarguzashtlarga bo'lgan xohishni amalga oshiradi, balki chidamlilik, o'z-o'zini kashf qilish va tabiiy muhitni ko'proq qadrlashni rivojlantiradi. Iqtisodiy jihatdan ekstremal turizm mahalliy hamjamiyatlar uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi, bandlik imkoniyatlarini yaratadi va infratuzilmani rivojlantirishni rag'batlantiradi. Biroq, bu o'sishga ehtiyotkorlik bilan yondashish kerak. Over turizm va atrof-muhitning tanazzulga uchrashi potentsiali, birinchi navbatda, tashrif buyuruvchilarni jalb qiladigan ekotizimlar va madaniyatlarni himoya qiladigan barqaror amaliyotlarga sodiqlikni talab qiladi. Bundan tashqari, ekstremal turizmning axloqiy jihatlarini ham e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Mahalliy madaniyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish va turizm hamjamiyatlarga foyda keltirishini ta'minlash mazmunli o'zaro munosabatlarni rivojlantirish va madaniy sezgirlikni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Turistlarning tobora sayohatga intilayotgani sababli, tur operatorlar va ishtirokchilar zimmasiga mahalliy an'analar va atrof-muhitni hurmat qiladigan mas'uliyatli turizm amaliyotlariga ustuvor ahamiyat berish vazifasi yuklanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rasulov Hamidjon Yakubovich, & Abdumannonov Rizobek Iqboljon o'g'li. (2024). EKSKURSIYA FAOLIYATI UCHUN MUTAXASSISLAR TAYYORLASHNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLI TENDENSIYALARI. Kokand University Research Base, 884–888. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/246>
2. Xursanaliyev, B. (2022). KICHIK BIZNESNING RIVOJLANISH FENOMENI. Xorazm Ma'mun akademiyasi xabarnomasi.
3. Yusupov, A. A. (2023). KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATIDA INSON RESURLARIDAN FOYDALANISHNING METODOLOGIK ASOSLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 46-48.
4. Otto, M., & Thornton, J. (2023). SAYYOHLAR UCHUN YOVVOYI TABIAT FAROVONLIGINI OSHIRISHDA MARKETINGDAN FOYDALANISH. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 106-108.
5. O'G'Li, U. O. M. (2024). SMART TEXNOLOGIYALARNING TURIZM RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика), (6), 132-141.
6. Umarov, O., & To'xtanazarova, M. (2024). MADANIY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 11, 37-40.
7. Iqboljon o'g'li, F. I. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOTNI IQTISODIY O 'SISHGA TA'SIRI. Kokand University Research Base, 742-745.
8. Sultonova, Y. (2023). Turistik xizmatlar va mahsulotlarni diversifikatsiyalashni boshqarishning xorij tajribalari va undan mamlakatimiz amaliyotida foydalanish uslubiyotlari. Iqtisodiyot va ta'lim, 24(4), 318-326.
9. Omonjon, U. (2024). ILMIY TURIZM VA UNING YEVROPA DAVLATLARIDA RIVOJLANISHI. Kokand University Research Base, 940-943..
10. Omonjon, U., & Malohatxon, I. (2024). O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK TURIZMNI RIVOJLANTIRISH. Kokand University Research Base, 962-964.